Вымаўленне і правапіс галосных о,э,а

Урок беларускай мовы ў 5 класе

А. С. Кель,
настаўнік вышэйшай катэгорыі
СШ № 7 г. Ваўкавыска

Мэта: мяркуецца, што да канца ўрока вучні

будуць ведаць правапіс галосных о,э,а;

будуць умець знаходзіць арфаграмы у словах;

✓ вызначаць націскны склад ў словах, прымяняць арфаграфічнае правіла (правільна пісаць словы з літарамі о,э,а);

✓ вылучаць словы іншамоўнага паходжання і словы са спалучэннем літар ро, ло, у якіх не пад націскам пішацца ы (запамінаць словы, якія не падпарадкоўваюцца правілу);

✓ ужываць словы ў вусным і пісьмовым маўленні.

Задачы:

спрыяць развіццю ўменняў працаваць з рознымі інфармацыйнымі крыніцамі; карыстацца асабістым вопытам падчас абмеркавання праблемнага пытання, выказваць і аргументаваць сваё меркаванне, рабіць высновы;

удасканальваць камунікатыўныя ўменні, неабходныя для работы ў школьным калектыве;

сродкамі зместу ўрока, яго матэрыялам падтрымліваць цікавасць да роднага слова, выхоўваць грамадзянскасць, патрыятычныя пачуцці гонару за Радзіму, свой народ.

Тып урока: камбінаваны.

Тэхналогія:поўнага засваення ведаў.

Метады навучання: камунікатыўны, наглядны, практычны.

Міжпрадметныя сувязі: беларуская літаратура.

Абсталяванне: аформленая дошка, наглядны матэрыял, лісты з дыдактычным матэрыялам, рабочы сшытак С.І.Цыбульскай на друкаванай аснове, вучэбны дапаможнік “Беларуская мова”(5 клас, ч.2, 2019).

Ход урока

Словы – гэта гукі,
А пісьмо – грунт.

Прыказка

I.Арганізацыйна-матывацыйны этап.

- Я заўважаю парадак на рабочых месцах, а па вашых вачах магу зрабіць вывад: вы ўсе падрыхтаваліся, рады нашай сустрэчы, і настрой у вас добры. Няхай гэты настрой дапаможа лёгка і радасна працаваць на ўроку.

Вучні чытаюць па чарзе ўрыўкі з вершаваных твораў, знойдзеных у дадатковых крыніцах.

(Творы пра мовы свету. Могуць быць прачытаны і ўласныя творы.)

1.Вучаць у школе замежныя мовы,
Кожная мова гучыць адмыслова.
Вы паглядзіце – у краіне любой
Ёсць да айчыннага слова любоў.
Шчыра гаворыць француз па-французску,
Рускі прасветлена мовіць па-руску.

2.Піша ад сэрца па-польску паляк.
Як мы да роднае ставімся? Як?
О, загучы, як Радзімы аснова,
Ты, беларуская слынная мова!

3.Англійская мова мне добра даецца,
А да беларускае цягнецца сэрца.
Яе, нібы шчасце, пушчу я ў душу.
-Дзень добры, любімая мова, - кажу.

4.Скажыце, дарослыя, сталыя людзі,
Няўжо нашу родную мову забудзем?
Часцей і паўсюдна на ёй гаварыце,
Багацце яе нам, нашчадкам, дарыце.
Яна, нібы зорачка ранняя, свеціць,
Усім – сталым людзям, дарослым і дзецям.

II.Матывацыя. Усведамленне тэмы і мэт урока.

- На зямным шары больш за 3000 моў. І наша родная мова, якую беларускі народ пранёс праз стагоддзі, з’яўляецца найвялікшым нацыянальным скарбам. І гэты скарб ніхто і ніколі адабраць у нас не здолее. Лёс роднай мовы залежыць ад нас. Але каб добра ёю валодаць, спачатку трэба яе вывучыць. І таму сённяшняя наша сустрэча накіравана на далейшае паглыбленне ведаў па беларускай мове.

- “Мова жыве там, дзе ёсць людское жаданне”.

Зварот да эпіграфа.

Сумеснае мэтавызначэнне.

III.Інфармацыйна-пошукавы этап.

1. *Бліц-апытванне.*

- Графічны знак, які выкарыстоўваецца для абазначэння гукаў мовы. (Літара.)
- Сукупнасць літар, размешчаных ва ўстаноўленым парадку. (Алфавіт.)
- Адзін або некалькі гукаў, якія вымаўляюцца адным штуршком паветра. (Склад.)
- У слове столькі складоў, колькі (галосных гукаў).
- Больш гучнае і працяглае вымаўленне аднаго са складоў слова.(Націск.)
- Для ўдзельнікаў алімпіяднага руху: акут (асноўны націск), гравіс (пабочны націск).

➢ Галосны гук, на які падае націск, і склад з гэтым галосным называецца (націскнымі).

➢ Астатнія галосныя гукі і склады ў слове (ненацісныя).

➢ У беларускай мове галосных гукаў (6).

➢ Для іх абазначэння на пісьме выкарыстоўваюць (10) літар.

2. Праца з эпіграфам.

Пастаўце націск у кожным слове.

Падзяліць словы на склады.

Пунктуацыйная хвілінка. Патлумачыць пастаноўку знакаў прыпынку ў сказе. Пабудаваць схему сказа.

3. Арфаграфічная мазаіка.

Заданне: уставіць прапушчаныя літары, растлумачыць правапіс арфаграм. (Два вучні пішуць на дошцы, а астатнія – на лістах з дыдактычным матэрыялам.)

Г_лас – г_ласы.	Р_кі – р_ка.
З_лата – з_латы.	Стр_хі – стр_ха.
Р_сы – р_са.	Тр_сці – тр_суць.
Г_рад – г_рады.	Др_ва – др_ўляны.
М_ст – м_сты.	Ш_пт – ш_птаць.
Зв_н – зв_ны.	Ш_лест – ш_лясцець.

4.Міні-даследаванне.

а)На дошцы запісаны словы: шніцаль, грэйдар, камп'ютар; Одэр, Юпітэр, Ландэр.

(Вывад: у іншамоўных словах ненаціскныя часткі –аль-, -ар-; у імёнах, прозвішчах, геаграфічных назвах – эр-, -эль-.)

б) Слоўнікавая падборка: дэкада, тэатр, ветэран, ідэал, ордэн, бутэрброд, дэвіз, экзамен, рэцэпт, сальфеджыа, купэ, чэмпіён, тунэль.

(**Вывад:** у пачатку і ў сярэдзіне некаторых іншамоўных слоў не пад націскам вымаўляецца гук /э/, пішацца літара э. Правапіс такіх слоў правяраецца па слоўніку.)

Выстава слоўнікаў беларускай мовы.

в) Праверка дамашняга задання (пр.57 на с.28).

"Карэктар".

Хрэстаматыя, крашыць (ы), драўляны, інжэнер (ы),кандытар, цана, латэрэя (а),глатаць (ы),

тэхнічны, трыа, трывожны, чарапаха, сальфеджыа, яблык, фламастар.

- Што з вывучанага правіла не патлумачылі?

(**Вывад:** у словах славянскага паходжання і ў словах, даўнозапазычаных з неславянскіх моў, не пад націскам пішацца літара а.)

(**Вывад:** у некаторых словах са спалучэннем літар ро,ло замест о не пад націскам пішацца ы: кроў – крыві. У адпаведнасці з беларускім літаратурным вымаўленнем у некаторых іншамоўных словах пішацца ы: інжынер, трывожны.)

Заданне: падабраць аднакаранёвыя словы. Узор:Д**ро**ма – д**ры**мота.

(Адзін вучань піша на дошцы, астатнія – на лістах з дыдактычным матэрыялам.)

1.Кроў - (крывавы).

2.Дровы – (дрывотня).

3.Брод – (брысці).

4.Глотка – (глытаць).

5.Крошка – (крышыць).

IV.Фізкультхвілінка.

V.Трэніровачна-карэкцыйны этап.

1.Праца з тэкстам.

Янка Купала вельмі любіў Ляўкі за іх асаблівую прыгаж**о**сць.Ён часта х**а**дзіў на бераг Дняпра. Плытаг**о**ны спявалі песні, якія д**о**ўга несліся над в**о**дамі, рэхам адгукаючыся ў б**а**ры.Цэлымі днямі б**о**р нап**а**ўняўся птушыным шчэбетам. Н**о**ччу і раніцай увесь прастор аж дрыжаў ад салаўінага спеву.

Патлумачыць арфаграмы.

Запісаць загаловак.

Вызначыць тып тэксту і сродкі сувязі сказаў у тэксце.

2.Праца ў сшытках на друкаванай аснове.

Вусны пераклад (**заданне** 107).

Жёлтый, река, чемодан, широкий, жёлудь, корень,чёрствый, серый, жевать, чебурек, передать, шерсть.

(Жоўты, рака, чамадан, шырокі, жолуд, корань, чэрствы, шэры, жаваць, чабурэк, перадаць, шэрсць.)

3.Праца з урыўкамі з вывучаных твораў па беларускай літаратуры.

а)У любімай мове, роднай, наскай,
Ах, якія словы: “Калі ласка!..”
Як звіняць яны сардэчнаю струною,
Праз усё жыццё ідуць са мною. *(Пятрусь Броўка “Калі ласка!)*

б)Цябе і заворвалі, і закопвалі,
І ўсё ж нашы продкі праз гора
Данеслі да нас цябе,
Родную, цёплую,
Жывую і непаўторную.*(Яўгенія Янішчыц “Мова”.)*

в)А вакол травіцы роснай рай
І бярозак белая сям’я.
Мой чароўны беларускі край,
Бацькаўшчына светлая мая*! (Уладзімір Караткевіч “Бацькаўшчына”.)*

г)”І ўсе гэтыя тоны спляталіся так гарманічна-своеасабліва ў песні ляснога жаваранка, што яна даходзіла да самых глыбінь сэрца і калыхала самыя тонкія струны душы”. *(Якуб Колас “Песня ляснога жаваранка” (урывак з трылогіі “На ростанях”.)*

д)”Нездарма ў нашай мове я завуся стакротка. Я зноў расту паўсюдна, дзе толькі могуць умацавацца карані, і я хачу, каб бегалі па мне басанож, каб зрывалі мяне і

варажылі на маіх пялёстках шчаслівыя дзеці, хачу радаваць вочы і адаграваць душы дарослых…” *(Андрэй Федарэнка “Падслуханая казка”.)*

Назваць аўтара і назву твора.

Знайсці словы на вывучанае правіла і патлумачыць арфаграмы.

VI.Кантрольна-рэфлексійны этап.

Заданне 108 (па варыянтах) у сшытках на друкаванай аснове.

Паставіць націск у кожным слове. Уставіць прапушчаныя літары.

Кл _пат – кл _паціцца.	Пр_ста – спр_сціць.
Ц_лы – ац_лелы.	Спр_чка – спр_чацца.
Прыч_п – ч_пляць.	Прац_джаны – прац_дзіць.
Р_зум – р_зумовы.	Ц_гла – ц_гляны.
Ж_мчуг – ж_мчужына.	К_лер – к_ляровы.

- Як вы лічыце, ці справіліся вы з задачамі, пастаўленымі ў пачатку ўрока.

Вучні ацэньваюць сваю працу па алгарытму “Лесвіца поспеху”:

Ведаю…

Умею…

Магу…

VII.Рэфлексія.

- Сёння вы мелі магчымасць яшчэ раз адчуць і зразумець, што …

Зварот да эпіграфа.

“Час працы навучыць большаму, чым дзень тлумачэнняў”.

Шануйце беларускую мову, бо, як сказаў беларускі пісьменнік У.Караткевіч, “хто забыў сваіх продкаў – сябе губляе, хто забыў сваю мову – усё згубіў”.

VIII.Дамашняезаданне. Каментарый.

§9, пр.58 на с.28-29; заданне творчага характару(па жаданні).